COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME
EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СУД З ПРАВ ЛЮДИНИ

ПЕРША СЕКЦІЯ

СПРАВА «КОВАЛЬ ПРОТИ УКРАЇНИ»
CASE OF KOVAL v. UKRAINE

(Заява № 65550/01)

РІШЕННЯ

СТРАСБУРГ

19 жовтня 2006 року

ОСТАТОЧНЕ

12 лютого 2007 року

Це рішення набуло статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції. Воно може підлягати редакційним виправленням.

У справі «Коваль проти України»

Європейський суд з прав людини (Перша секція) (далі — Суд), засідаючи палатою, до складу якої увійшли:

п. **К. Л. Розакіс** (C. L. Rozakis), **Голова**,
п. **Л. Лукайдес** (L. Loucaides),
пані **Ф. Тюлкенс** (F. Tulkens),
п. **В. Буткевич** (V. Butkevych),
пані **Н. Важич** (N. Vajic),
п. **А. Ковлер** (A. Kovler),
пані **Е. Штайнер** (E. Steiner), **судді**,
та пані **С. Нільсен** (S. Nielsen), **заступник Секретаря секції**,
після обговорення за зачиненими дверима 28 вересня 2006 року
постановляє таке рішення, що було ухвалено цього дня:

ПРОЦЕДУРА

1. Справу порушено за заявою (№ 65550/01), поданою проти України до Суду відповідно до статті 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі — Конвенція) громадянином України п. Василем Гавриловичем Ковалем (далі — заявник) 12 жовтня 2000 року.

2. Заявника представляли п. С. Дуніковський і п. А. Вакуленко, адвокати, що практикують у Нантері та в Україні відповідно. Уряд України (далі — Уряд) представляли його Уповноважені, пані З. Бортновська та пані В. Лутковська, заступник Міністра юстиції.

3. Заявник стверджував, що умови його ув'язнення, відсутність належного лікування та медичної допомоги у період з 30 листопада 1998 року до 8 червня 2000 року були такими, що принижували гідність і суперечили положенням статті 3 Конвенції. Він також стверджував, що у нього не було ефективних засобів юридичного захисту щодо його скарги відповідно до статті 3, що суперечить статті 13 Конвенції. Більше того, він стверджував, що було порушено пункт 1 статті 6 Конвенції, оскільки провадження у справі щодо звернення застави в доход держави, сплаченої дружиною заявника за його звільнення, було несправедливим.

4. Заяву було передано до Другої секції Суду (пункт 1 правила 52 Регламенту Суду). Зі складу секції відповідно до пункту 1 правила 26 Регламенту Суду було створено палату, яка розглядала справу (пункт 1 статті 27 Конвенції).

5. Ухвалою від 30 березня 2004 року Суд визнав заяву частково прийнятною.

6. Заявник і Уряд надали свої зауваження щодо суті справи (пункт 1 правила 59 Регламенту Суду). Після консультацій зі сторонами

палата вирішила, що немає необхідності в організації слухання щодо суті справи (пункт 3 правила 59 Регламенту Суду *in fine*). Сторони надали відповіді у письмовій формі на зауваження один одного.

7. 1 листопада 2004 року Суд змінив склад своїх секцій (пункт 1 правила 25 Регламенту Суду). Справу було передано до новоствореної Першої секції (пункт 1 правила 52 Регламенту Суду).

ФАКТИ

І. ОБСТАВИНИ СПРАВИ

8. Заявник народився 28 квітня 1951 року і на цей час проживає у м. Києві.

А. Відповідний період перебування заявника під вартою

9. 29 листопада 1997 року Генеральна прокуратура України (далі — ГПУ) затримала заявника за підозрою у вчиненні посадового підлогу.

10. 30 листопада 1997 року начальник управління ГПУ (далі — начальник управління) виніс постанову про взяття заявника під варту, оскільки існував ризик того, що він може ухилитися від правосуддя та перешкодити розслідуванню справи.

11. 2 грудня 1997 року начальник відділу виніс постанову про застосування запобіжного заходу у вигляді взяття заявника під варту та направлення його до слідчого ізолятора УМВС у Житомирській області (далі — СІЗО).

12. 29 червня 1998 року ГПУ винесла постанову про звільнення заявника під заставу, оскільки було неможливо забезпечити йому належний медичний догляд під вартою. Заявника було звільнено.

13. 20 жовтня 1998 року ГПУ, знайшовши нові докази, що підтверджували участь заявника у незаконних операціях з валютою та зловживання владою, порушила кримінальну справу.

14. Того ж дня ГПУ санкціонувала взяття заявника під варту на підставі того, що він перешкоджав розслідуванню його кримінальної діяльності. Заявнику було висунуто нові звинувачення у вчиненні інших тяжких злочинів. ГПУ санкціонувала переведення заявника до слідчого ізолятора Служби безпеки України (далі — СІЗО СБУ). Того ж дня заявника було поміщено до СІЗО.

15. 27 листопада 1998 року Печерський районний суд м. Києва скасував постанову ГПУ від 20 жовтня 1998 року та змінив запобіжний захід щодо заявника на підписку про невиїзд. Заявника було звільнено.

16. 30 листопада 1998 року заступник Генерального прокурора в порядку нагляду вніс протест на ухвалу Печерського районного суду,

вимагаючи її скасування, оскільки остання не відповідала фактичним обставинам справи та суперечила відповідному законодавству.

17. Київський міський суд задовольнив протест заступника Генерального прокурора та 30 листопада 1998 року, скасував ухвалу Печерського районного суду м. Києва від 27 листопада 1998 року. Того ж дня ГПУ винесла постанову про застосування запобіжного заходу у вигляді взяття заявника під варту. Заявника було негайно затримано та доставлено до СІЗО СБУ.

18. 3 серпня 1999 року Київський міський суд вирішив не звільняти заявника з-під варти та перевести його з СІЗО СБУ до слідчого ізолятора Київської області № 13 (далі — СІЗО № 13) у зв'язку з тим, що заявник потребував спеціальної медичної допомоги, яку не можна було забезпечити у СІЗО СБУ. Заявника утримували у СІЗО № 13 з 3 серпня 1999 року по 6 червня 2000 року.

19. 6 червня 2000 року заявника перевели до Менської виправної колонії. Безперечним є той факт, що заявник почав відбувати своє покарання 8 червня 2000 року, тобто з дня його прибуття до Менської виправної колонії, де він почав стаціонарно лікуватись у медчастині.

B. Рішення щодо стягнення застави в доход держави та його перегляд

1. Перше рішення щодо стягнення застави в доход держави

20. 23 і 26 червня 1998 року дружина заявника, пані Лариса М. Коваль, внесла суму у розмірі 500 000 гривень на депозит ГПУ як заставу для подальшого звільнення заявника[1].

21. 29 червня 1998 року заступник начальника управління ГПУ з розслідування особливо важливих справ виніс постанову про звільнення заявника під заставу, оскільки під час тримання заявника під вартою було неможливо надати йому необхідне лікування. Цю постанову було погоджено заступником Генерального прокурора. У зв'язку з цим рішенням заявнику було заборонено виїжджати за межі України. Того ж дня пані Коваль підписала заяву, в якій вона підтверджувала, що її було проінформовано про умови застави та можливість конфіскації суми. Заявник підписав такий самий документ.

22. 9 вересня 1998 року заявник, як стверджувалось, випадково зустрів одного зі свідків, п. О. Богомолова, на Центральному залізничному вокзалі м. Києва. Під час зустрічі він, очевидно, попросив п. О. Богомолова сказати слідчим органам, що платня за

[1] Заявник стверджував, що на час внесення кошти у розмірі 500 000 гривень становили приблизно 250 000 доларів США (приблизно 196 900 євро).

квартиру, яку він надав заявнику, була проведена не в іноземній валюті, а в українських гривнях.

23. 12 жовтня 1998 року слідчий ГПУ отримав від п. О. Богомолова інформацію, що заявник зустрів його 9 вересня 1998 року і намагався вплинути на його свідчення. Це було пізніше підтверджено дружиною свідка (пані Тищенко), яка повідомила слідчим органам, що заявник погрожував порушити кримінальне провадження проти неї і п. О. Богомолова за незаконні операції з валютою. Слідчий здійснив аудіозапис допиту і зробив стенографічний запис допиту та свідчень пані Тищенко.

24. 20 жовтня 1998 року ГПУ розпочала кримінальне розслідування стверджуваних незаконних операцій з валютою та зловживання владою. Того ж дня заступник Генерального прокурора санкціонував взяття заявника під варту в зв'язку з тим, що він перешкоджав розслідуванню злочинів, порушив зобов'язання, взяті під час звільнення з-під варти, і був обвинувачений у тяжких злочинах. Він також стверджував, що заявнику було пред'явлено нові обвинувачення в інших тяжких злочинах.

25. 4 листопада 1998 року адвокати заявника оскаржили до Печерського районного суду санкцію прокурора про взяття заявника під варту, стверджуючи, що вона була незаконною, та посилаючись на істотне погіршення стану його здоров'я. Вони стверджували, що висновки попереднього медичного огляду були підтверджені 2 листопада 1998 року.

26. 27 листопада 1998 року за скаргою заявника Печерський районний суд скасував постанову ГПУ від 20 жовтня 1998 року. Того ж дня ГПУ змінила запобіжний захід на підписку про невиїзд. Зокрема, суд постановив:

> «...20 жовтня 1998 року стосовно Коваля В. Г. була порушена кримінальна справа за ознаками злочинів, передбачених ч. 2 ст. 165 та ч. 2 ст. 80 Кримінального кодексу України, і в цей же день він був притягнутий як обвинувачений у вчиненні злочинів, передбачених ч. 2 ст. 80, ч. 2 ст. 165 та ч. 1 ст. 172 Кримінального кодексу України, та допитаний як обвинувачений за вказаними статтями.
>
> 20 жовтня слідчим була прийнята постанова про взяття під варту В. Г. Коваля.
>
> Як вбачається з рішення слідчого, підставами для взяття під варту В. Г. Коваля слугувало те, що він обвинувачується у вчиненні тяжких злочинів, і міру запобіжного заходу йому обрано з урахуванням небезпечності цих злочинів, а також те, що, перебуваючи на волі, він перешкоджав встановленню істини у справі, грубо порушуючи взяті на себе зобов'язання щодо належної поведінки.
>
> ...Представник Генеральної прокуратури, на думку суду, не надав переконливих доказів того, що В. Г. Коваль ухилявся від виконання вимоги з'явитися до слідчих органів або робив спроби вплинути на хід слідства. У матеріалах справи відсутні докази вищезазначених фактів...

Посилання Генеральної прокуратури на те, що В. Г. Коваль пропонував свідкам Л. Д. Тищенко та О. І. Богомолову змінити показання в тій частині, що вони проводили розрахунок з ним при продажі квартири в іноземній валюті, не можуть бути розцінені судом як такі, що мали вплив на хід слідства, оскільки В. Г. Коваль зустрівся з вказаними особами випадково і не наполягав на зміні свідчень цих свідків. Його рекомендації говорити слідчому про розрахунок в національній валюті, як це випливає з протоколів допиту вказаних осіб, мали консультативний характер.

Суд не отримав інших доказів того, що В. Г. Коваль впливав на хід слідства чи перешкоджав встановленню істини у справі або порушував інші взяті на себе зобов'язання щодо належної поведінки...

Також Суд вважає, що стан здоров'я п. Коваля не було взято до уваги, коли було прийнято рішення про застосування запобіжного заходу...

...на підставі вищевикладеного та керуючись статтею 236^4 Кримінально-процесуального кодексу України, суд

ПОСТАНОВЛЯЄ:

...скасувати санкцію про взяття під варту, яка видана заступником Генерального прокурора України 30 жовтня 1998 року...»

27. 30 листопада 1998 року заступник Генерального прокурора вніс протест про перегляд ухвали Печерського районного суду в порядку нагляду, вимагаючи скасувати її, оскільки вона не відповідала фактичним обставинам справи та суперечила законодавству.

28. Того ж дня президія Київського міського суду задовольнила протест заступника Генерального прокурора та скасувала постанову. Того ж дня ГПУ винесла постанову про взяття заявника під варту. У зв'язку з цим заявника було негайно затримано і доправлено до СІЗО СБУ. Зокрема, Київський міський суд постановив:

«...з протоколу допиту свідка О. І. Богомолова видно, що в період, коли стосовно п. Коваля діяла міра запобіжного заходу у вигляді застави (вересень 1998 року), п. Коваль зустрічався з п. Богомоловим і просив його змінити свідчення щодо валюти, якою він розрахувався за придбану ним квартиру, що могло вплинути на встановлення в діях п. Коваля складу злочину, передбаченого у ч. 2 ст. 80 Кримінального кодексу України.

Зважаючи на спробу п. Коваля вплинути на хід слідства та у зв'язку із звинуваченням його у скоєнні тяжких злочинів 20 жовтня 1998 року п. Ковалю була змінена міра запобіжного заходу із застави на взяття під варту.

[Суд відповідно]

ПОСТАНОВЛЯЄ:

...

Скасувати постанову судді Печерського районного суду від 27 листопада 1998 року про скасування санкції заступника Генерального прокурора України на взяття В. Г. Коваля під варту».

29. Подальші скарги заявника, подані до Голови Верховного Суду України, в яких він просив внести протест у порядку нагляду на ухвалу Київського міського суду, були відхилені 13 січня 1999 року як необґрунтовані.

30. 19 січня 1999 року слідчий ГПУ відмовився порушити кримінальну справу щодо заявника за фактом примушування свідків до дачі неправдивих свідчень, оскільки його дії не містили складу злочину, передбаченого статтею 180 КК. Аудіозапис свідчень п. Богомолова знищено 3 березня 1999 року на підставі того, що в ньому більше не було необхідності, оскільки кримінальну справу стосовно п. Богомолова було закрито. Це рішення ґрунтувалося на статтях 81 і 131 КПК України.

31. 27 травня, 1 червня і 4 червня 1999 року заявник, його дружина і адвокати звертались до Київського міського суду з клопотанням про зміну запобіжного заходу стосовно заявника на підписку про невиїзд, а також про призначення медичної експертизи. Клопотання були відхилені. Слухання відбулися 14 червня, 15, 20, 27 і 29 липня і 3 серпня 1999 року.

2. Щодо розгляду обвинувачень, пред'явлених заявнику

32. 27 грудня 1999 року Київський міський суд засудив заявника на п'ять років і шість місяців позбавлення волі з конфіскацією майна. Суд також позбавив заявника права обіймати посади в органах державної влади строком на три роки та рангу Надзвичайного і Повноважного Посланника другого класу в зв'язку з його засудженням за незаконні операції з валютою (стаття 80^2 КК України від 1960 року[1]), зловживання владою (ч. 1 статті 165 КК України) і посадовий підлог (стаття 172 КК України). У ході провадження заявник клопотав про дозвіл допитати певних свідків, які, як він стверджував, могли довести його невинуватість. Це клопотання було відхилено Київським міським судом, який обґрунтовував свої висновки щодо вини заявника іншими доказами.

33. Київський міський суд також постановив звернути заставу заявника у розмірі 500 000 грн[2] у доход держави. Зокрема, суд постановив:

> «...під час допиту в якості обвинуваченого О. І. Богомолов пояснив, що він змінив свідчення після розмови з В. Г. Ковалем, який порадив сказати, якщо він не хоче бути притягнутим до кримінальної відповідальності, що угода була укладена в гривнях, а не доларах США.
>
> ...Свідок Тищенко пояснила, що О. І. Богомолов змінив свої свідчення після зустрічі з В. Г. Ковалем, який сказав, що його адвокати будуть клопотати про порушення стосовно О. І. Богомолова кримінальної справи відповідно до частини 2 статті 80 Кримінального кодексу.
>
> ...Як вбачається з матеріалів справи, 29 червня 1998 року стосовно В. Г. Коваля було обрано запобіжний захід у вигляді застави у розмірі 500 000 грн.

---

[1] Новий Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року набрав чинності 1 вересня 2001 року.

[2] Заявник стверджував, що 500 000 грн. становлять 250 000 доларів США.

Вказана сума була внесена... Л. М. Коваль на рахунок Генеральної прокуратури України.

В. Г. Ковалю було роз'яснено його обов'язки та наслідки їх невиконання, а заставодавця — Л. М. Коваль було поінформовано про злочини, у вчиненні яких обвинувачується В. Г. Коваль, а також про те, що в разі невиконання ним своїх обов'язків застава буде звернута в доход держави. Одним з обов'язків В. Г. Коваля була його належна поведінка.

Постановою від 20 жовтня 1998 року запобіжний захід стосовно В. Г. Коваля у вигляді застави було змінено на взяття під варту. Причиною цього було грубе порушення ним зобов'язань щодо належної поведінки, а саме те, що він примушував свідків до дачі неправдивих свідчень щодо скоєних ним злочинів і перешкоджав встановленню істини у справі.

Відповідно до статті 154[1] КПК, якщо підозрюваний, обвинувачений та/або підсудний порушує взяті на себе зобов'язання, застава звертається в доход держави.

Той факт, що В. Г. Коваль порушив взяті на себе зобов'язання щодо належної поведінки, примушуючи свідка О. І. Богомолова до дачі неправдивих показань, підтверджується наведеними вище свідченнями О. І. Богомолова та Л. Д. Тищенко, як це постановила президія Київського міського суду в постанові від 30 листопада 1998 року.

За таких обставин суд вважає необхідним звернути заставу, внесену Л. М. Коваль у розмірі 500 000 грн, у доход держави.

На підставі викладеного і відповідно до статей 323 і 324 КПК України суд

ПОСТАНОВЛЯЄ:

...звернути в доход держави суму застави у розмірі 500 000 грн, яка знаходиться на депозитному рахунку Генеральної прокуратури України».

34. 4 січня 2000 року заявник звернувся до Верховного Суду України з вимогою скасувати рішення Київського міського суду від 27 грудня 1999 року і закрити провадження у справі. Він і його адвокати стверджували, що Київський міський суд несправедливо оцінив докази у справі, обґрунтовуючи свої висновки доказами, які не доводили його вини, і не встановив об'єктивну істину у справі.

35. 27 квітня 2000 року Верховний Суд України частково задовольнив скаргу заявника і змінив рішення від 27 грудня 1999 року. Зокрема, він перекваліфікував дії заявника щодо незаконних операцій з валютою і засудив його на п'ять років і шість місяців позбавлення волі за пособництво у незаконних операціях з валютою. Він також постановив, що заявник повинен вважатися таким, що був засуджений за скоєння посадового підлогу відповідно до Кримінального кодексу в редакції від 12 січня 1983 року. Вирок в іншій частині суд залишив без зміни. Верховний Суд України, зокрема, постановив:

«...Як вбачається з матеріалів справи, 29 червня 1998 року В. Г. Коваля було звільнено під заставу у розмірі 500 000 грн.

Вказана сума була внесена дружиною В. Г. Коваля на рахунок Генеральної прокуратури України.

В. Г. Ковалю було роз'яснено його обов'язки та наслідки їх невиконання, а заставодавця — Л. М. Коваль було поінформовано щодо злочинів, у вчиненні яких обвинувачується В. Г. Коваль, а також про те, що в разі невиконання ним

своїх обов'язків застава буде звернута в доход держави. Одним з обов'язків В. Г. Коваля була його належна поведінка.

Постановою від 20 жовтня 1998 року слідчий Генеральної прокуратури змінив запобіжний захід у вигляді застави на взяття під варту. Однією з причин цього було грубе порушення В. Г. Ковалем зобов'язань щодо належної поведінки, а саме те, що він схиляв свідків до дачі неправдивих свідчень, таким чином перешкоджаючи встановленню істини у справі.

Відповідно до статті 154[1] Кримінально-процесуального кодексу, якщо підозрюваний, обвинувачений та/або підсудний порушує взяті на себе зобов'язання, застава звертається в доход держави.

Та обставина, що В. Г. Коваль порушував взяті на себе зобов'язання щодо належної поведінки, схиляючи свідка — О. І. Богомолова до неправдивих свідчень, підтверджується показаннями О. І. Богомолова та Л. Д. Тищенко, як це постановила президія Київського міського суду 30 листопада 1998 року.

Відповідно, слідчі органи на законних підставах змінили стосовно заявника запобіжний захід на взяття під варту.

Твердження у скаргах про незаконність цієї постанови, а також на її необґрунтованість є безпідставним, оскільки з матеріалів справи вбачається, що В. Г. Коваль намагався схилити свідків до дачі неправдивих свідчень.

Посилання у скаргах на те, що постановою слідчого в порушенні кримінальної справи за статтею 180 Кримінального кодексу України стосовно В. Г. Коваля відмовлено на підставі частини 2 статті 6 і статті 130 Кримінально-процесуального кодексу, є необґрунтованими через те, що відмова в порушенні цієї кримінальної справи ґрунтувалась на твердженнях про намагання схилити свідків — О. І. Богомолова і пані Тищенко до дачі неправдивих свідчень. Водночас, у постанові, яка розглядається, зазначено, що В. Г. Коваль намагався схилити вказаних свідків до дачі неправдивих свідчень.

Посилання у скарзі на те, що в судовому засіданні не була допитана заставодавець — Л. М. Коваль, що порушує вимогу закону, є безпідставним, оскільки відповідно до частини 6 статті 154[1] Кримінально-процесуального кодексу України неявка заставодавця в судове засідання без поважних причин не перешкоджає розгляду питання про звернення застави в доход держави.

Як вбачається з матеріалів справи, ні обвинувачений, ні його адвокати не заявляли клопотань про допит заставодавця — Л. М. Коваль у судовому засіданні.

За таких обставин немає підстав вважати, що мало місце порушення закону при вирішенні питання звернення застави в доход держави.

На підставі викладеного суд

УХВАЛЮЄ:

Вважати В. Г. Коваля засудженим за злочини, передбачені ч. 6 статті 19, ч. 2 статті 80, частинами 1 і 2 статті 165, ч. 1 статті 172 і статті 172 Кримінального кодексу України в редакції від 12 січня 1983 року, до п'яти років і шести місяців позбавлення волі... з конфіскацією всього належного йому майна, з позбавленням права займати посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих функцій в органах державної влади та управління, строком на три роки, і рангу Надзвичайного і Повноважного Посланника другого класу».

3. Клопотання заявника про внесення протесту в порядку нагляду на рішення про звернення застави в доход держави

36. 6 і 18 липня 2000 року заявник і його адвокати подали клопотання до Голови Верховного Суду України, вимагаючи порушення провадження у справі в порядку нагляду і скасування вищезазначених рішень. 6 грудня 2000 року заступник Голови Верховного Суду України відхилив ці скарги як необґрунтовані.

37. Заявник і його адвокати оскаржили вищевказане рішення до Голови Верховного Суду України. На підставі цієї скарги 5 лютого 2001 року заступник Голови Верховного Суду України вніс подання до Пленуму Верховного Суду України, в якому просив скасувати рішення, перекваліфікувати злочин і направити справу в частині звернення застави в доход держави на новий розгляд.

38. 6 квітня 2001 року Пленум Верховного Суду України, засідаючи у складі 85 суддів, частково задовольнив заяву заступника Голови. Він постановив змінити вирок Київського міського суду від 27 грудня 1999 року і ухвалу Верховного Суду України від 27 квітня 2000 року. Він також постановив перекваліфікувати один із злочинів, вчинених заявником: зі зловживання владою з тяжкими наслідками на зловживання владою без тяжких наслідків. Він засудив заявника на чотири роки позбавлення волі і заборонив йому обіймати посади в органах державної влади строком на два роки. Він постановив виключити з вироку покарання у виді позбавлення рангу Надзвичайного і Повноважного Посланника другого класу. Суд залишив без зміни рішення про звернення застави в доход держави, вважаючи, що скарги заявника є необґрунтованими, і не вбачаючи порушень кримінально-процесуального законодавства у цій справі.

В. Лікування заявника та медична допомога

1. Стан здоров'я заявника до ув'язнення 30 листопада 1998 року

39. Заявника було обстежено 11 березня 1998 року у бюро судово-медичної експертизи Регіонального управління охорони здоров'я Житомирської області (далі — Житомирське бюро судово-медичної експертизи). Відповідно до експертного висновку про стан здоров'я заявника між 18 лютого і 3 березня 1998 року він хворів на міокардичний кардіосклероз першого ступеня, поширений спинний остеохондроз, хронічний дуоденіт, хронічний паренхіматозний простатит, внутрішньо-зовнішній геморой та залишкові явища малого інсульту в басейні правої середньомозкової артерії з лівосторонньою пірамідальною недостатністю на фоні вегето-судинної дистонії. Відповідно до висновку, заявник міг триматися під вартою у Житомирському СІЗО і брати участь у розслідуванні. У необхідних випадках йому могла бути надана невідкладна медична допомога.

40. 19 травня 1998 року Київське міське бюро судово-медичної експертизи (далі — Київське судово-медичне бюро) провело друге обстеження заявника. У результаті обстеження було виявлено, що заявник страждає на гіпертонію другого ступеня, залишкові явища інсульту, доброякісну пухлину потиличної частини голови і на поширений спинний остеохондроз.

41. 24 і 27 жовтня 1998 року заявник був обстежений лікарем СІЗО СБУ. Санчастина СІЗО СБУ провела аналіз його крові.

42. 11, 19 і 22 листопада 1998 року та 12 і 19 листопада 1998 року заявник був обстежений лікарями служби швидкої медичної допомоги і лікарями СІЗО СБУ, відповідно, оскільки він скаржився на серцевий біль. Лікарі служби швидкої медичної допомоги підтвердили, що заявник страждав на гіпертонічну хворобу другого ступеня, міокардичний кардіосклероз першого ступеня та ішемічну хворобу серця.

2. Медичне обстеження і лікування заявника з 30 листопада 1998 року по 8 червня 2000 року

43. 30 листопада 1998 року заявник був госпіталізований з сильною гіпертонією.

44. З грудня 1998 року по червень 1999 року заявник безрезультатно подавав клопотання до ГПУ, Верховного Суду України і СІЗО СБУ про звільнення з-під варти у зв'язку з поганим станом здоров'я.

45. Уряд не надав доказів про лікування заявника або надання йому медичної допомоги з 22 листопада 1998 року по 13 березня 1999 року. Між 10 жовтня 1998 року і 19 липня 1999 року заявника десять разів відвідували лікарі СІЗО СБУ. Двічі його відвідував стоматолог і хірург. 5 і 12 березня 1998 року заявник відмовився від ознайомлення з обвинуваченням, висунутим проти нього, і матеріалами справи в зв'язку з поганим станом здоров'я. 13 (двічі), 15, 17 і 18 березня, 5 і 22 квітня, 27 травня, 1, 2, 4, 5, 9 і 16 червня та 8, 9, 11, 13, 16 (двічі) і 18 липня 1999 року заявник був обстежений лікарями служби швидкої медичної допомоги і СІЗО СБУ.

3. Третя судово-медична експертиза стану здоров'я заявника

46. 27 травня, 1 та 4 червня 1999 року заявник, його дружина і адвокати звертались до Київського міського суду з клопотанням про медичне обстеження заявника. Слухання відбулися 14 червня, 15, 20, 27 і 29 липня та 3 серпня 1999 року.

47. Під час розгляду кримінальних обвинувачень щодо заявника 14 червня 1999 року Київський міський суд прийняв рішення про його медичне обстеження.

48. Між 30 червня і 1 липня 1999 року стан здоров'я заявника було перевірено у СІЗО СБУ та в амбулаторному відділенні Київської центральної лікарні.

49. 7 липня 1999 року суд зобов'язав СІЗО СБУ надати інформацію про те, чи можливо було забезпечити заявнику необхідне стаціонарне лікування хвороб, на які він страждає.

50. 14 липня 1999 року заступник Голови СБУ надіслав відповідь, що таке лікування надати неможливо. Зокрема, він вказав, що медичний склад СІЗО СБУ включає тільки терапевта і фельдшера, які надають медичну допомогу у невідкладних випадках.

51. З 16 червня до 2 липня 1999 року комісія Київського бюро судово-медичної експертизи у складі шести лікарів, які проводили медичну експертизу на підставі рішення Київського міського суду від 14 червня 1999 року, дійшла висновку, що заявник не страждає на жодну небезпечну для життя хворобу і йому треба надати стаціонарне лікування, якщо виявиться, що його неможливо належно лікувати під час його перебування під вартою. Зокрема, медична комісія виявила, що заявник страждає на гіпертонічну хворобу другого ступеня, дисциркуляторну енцефалопатію другого ступеня, залишкові явища малої церебральної кровотечі, астено-вегетативний синдром, виразкову хворобу дванадцятипалої кишки, гастрит, ерозивний бульбит, гіпокінетичну дискінезію товстої кишки, спастичний коліт, зовнішньо-внутрішній геморой, фіброліпому десятого міжреб'я зліва, себорейний дерматит та ангіопатію сітчатки із зниженням гостроти зору.

52. 22 липня 1999 року начальник СІЗО № 13 повідомив Київський міський суд, що заявнику не може бути забезпечено необхідне лікування у медчастині СІЗО у зв'язку з нестачею необхідного медичного персоналу і обладнання.

53. 3 серпня 1999 року Київський міський суд після вивчення результатів медичної експертизи, проведеної між 16 червня і 2 липня 1999 року, і доказів, наданих до того сторонами, прийняв рішення про переведення заявника з СІЗО СБУ до СІЗО № 13 у зв'язку з необхідністю надання йому медичної допомоги. Під час судового засідання сторона обвинувачення подала інший документ, виданий СІЗО № 13 та підписаний заступником начальника 29 липня 1999 року, в якому вказувалося, що заявнику може бути надано необхідне лікування і що для цієї мети можна залучати інших лікарів, крім тих, що працюють у СІЗО. Суд також взяв до уваги подібну відповідь директора Державного департаменту з питань виконання покарань від 2 серпня 1999 року. Суд також зобов'язав СІЗО № 13 інформувати

його про стан здоров'я заявника і про його здатність брати участь у засіданнях. В окремій постанові суд відмовив у клопотанні про зміну запобіжного заходу.

54. З 8 червня 2000 року, коли заявника було переведено до Менської установи для відбування покарання, він отримав стаціонарне лікування у медичній частині установи.

4. Умови тримання заявника під вартою

55. Заявник стверджував, що камери СІЗО № 13 були повні паразитів. Відкритий туалет був розташований недалеко від столу на підвищенні, напроти дверей камери розміром 12 квадратних метрів, у якій перебувало вісім в'язнів. У камері не було особистого простору і всі палили. Умови у медчастині, де перебував заявник з 3 серпня 1999 року по 6 червня 2000 року, були практично такими ж, як у решті камер. Камери були переповнені — 10—12 осіб на 14 квадратних метрів. Хворі в'язні, переведені з інших установ виконання покарань та слідчих ізоляторів, деякі з яких страждали на туберкульоз та венеричні захворювання, утримувалися з іншими ув'язненими у тих самих приміщеннях, створюючи, таким чином, небезпеку зараження.

56. Щодо умов ув'язнення у СІЗО СБУ заявник стверджував, що вони були набагато кращими, але камеру було обладнано таким чином, що в'язень весь час почувався приниженим. Туалет був розташований посередині камери на піднятому бетонному постаменті, абсолютно відкритий. Його було видно не тільки іншим ув'язненим, а й охоронцям. Майже половину охорони становили жінки. У камері не було води. Холодну воду подавали тільки на прохання ув'язненого на короткий проміжок часу.

57. Заявник стверджував, посилаючись на звіт Рахункової палати за 1999 рік «Про результати перевірки бюджетних асигнувань на утримання Державного департаменту з питань виконання покарань», що умови ув'язнення були на низькому рівні, тому що з державного бюджету було виділено тільки 2,9 млн грн на пенітенціарну систему, що у середньому означає 13 грн[1] на одного ув'язненого на рік, або 1 грн на місяць. У 2000 році ця сума зменшилася до 11 грн[2] на рік, тобто 0,9 грн на місяць. У 1999 році у державному бюджеті було передбачено тільки 25,4% необхідної суми на потреби у харчуванні ув'язнених, а у 2000 році ця сума зменшилася до 14,5%, тобто 0,38 грн[3] на день для харчування однієї особи. Заявник стверджував, що під час його ув'язнення слідчий ізолятор № 13 (СІЗО № 13) отримував тільки

[1] приблизно 2 євро

[2] приблизно 0,15 євро

[3] приблизно 0,06 євро

0,08 грн[1] на день на одного ув'язненого з державного бюджету і, відповідно, не було можливості під час ув'язнення лікувати заявника від такої хвороби, як виразка.

58. Уряд заперечив твердження заявника щодо умов утримання під вартою, однак не надав жодних фактів на підтримку своїх коментарів щодо умов тримання у СІЗО СБУ та СІЗО № 13.

II. ВІДПОВІДНЕ НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО І ПРАКТИКА

A. Кримінальний кодекс України 1960 року (чинний на той час)

59. Відповідні положення КК України передбачали таке:

Стаття 180. Перешкодження явці свідка, потерпілого, експерта, примушування їх до відмови від дачі показань чи висновку, підкуп цих осіб або погроза помстою за раніше дані показання чи висновок

«Перешкодження явці свідка... до суду, органів попереднього слідства чи дізнання, примушування їх до відмови від дачі показань чи висновку, до дачі завідомо неправдивих показань чи висновку шляхом погрози вбивством, насильством, знищенням майна цих осіб чи їхніх близьких родичів або розголошення відомостей, що їх ганьблять, підкуп свідка... з тією ж метою, а так само погроза вчинити зазначені дії з помсти за раніше дані показання чи висновок — карається позбавленням волі на строк до чотирьох років або виправними роботами на строк до двох років».

B. Кримінально-процесуальний кодекс України 1960 року

60. Відповідні положення КПК України передбачають таке:

Стаття 148.

Мета і підстави застосовування запобіжних заходів

«Запобіжні заходи застосовуються до підозрюваного, обвинуваченого, підсудного, засудженого з метою запобігти спробам ухилитися від дізнання, слідства або суду, перешкодити встановленню істини у кримінальній справі або продовжити злочинну діяльність, а також для забезпечення виконання процесуальних рішень.

Запобіжні заходи застосовуються за наявності достатніх підстав вважати, що підозрюваний, обвинувачений, підсудний, засуджений буде намагатися ухилитися від слідства і суду або від виконання процесуальних рішень, перешкоджати встановленню істини у справі або продовжувати злочинну діяльність.

Якщо немає достатніх підстав для застосування запобіжного заходу, від підозрюваного, обвинуваченого або підсудного відбирається письмове зобов'язання про явку на виклик особи, яка проводить дізнання, слідчого, прокурора або суду, а також про те, що він повідомить про зміну свого

[1] приблизно 0,01 євро

місцеперебування.

При застосуванні запобіжного заходу до підозрюваного обвинувачення йому має бути пред'явлене не пізніше десяти діб з моменту застосування запобіжного заходу. Якщо в цей строк обвинувачення не буде пред'явлене, запобіжний захід скасовується».

Стаття 149. Запобіжні заходи

«Запобіжними заходами є:
1) підписка про невиїзд;
2) особиста порука;
3) порука громадської організації або трудового колективу;
3^1) застава;
4) взяття під варту;
5) нагляд командування військової частини.

Тимчасовим запобіжним заходом є затримання підозрюваного, яке застосовується з підстав і в порядку, передбачених статтями 106, 115, 165^2 цього Кодексу».

Стаття 150. Обставини, що враховуються при обранні запобіжного заходу

«При вирішенні питання про застосування запобіжного заходу, крім обставин, зазначених у статті 148 цього Кодексу, враховуються тяжкість злочину, у вчиненні якого підозрюється, обвинувачується особа, її вік, стан здоров'я, сімейний і матеріальний стан, вид діяльності, місце проживання та інші обставини, що її характеризують».

Стаття 154^1. Застава

«Застава полягає у внесенні на депозит органу досудового розслідування або суду підозрюваним, обвинуваченим, підсудним, іншими фізичними чи юридичними особами грошей чи передачі їм інших матеріальних цінностей з метою забезпечення належної поведінки, виконання зобов'язання не відлучатися з місця постійного проживання або з місця тимчасового знаходження без дозволу слідчого чи суду, явки за викликом до органу розслідування і суду особи, щодо якої застосовано запобіжний захід.

Розмір застави встановлюється з урахуванням обставин справи органом, який застосував запобіжний захід. Він не може бути меншим: щодо особи, обвинуваченої у вчиненні тяжкого злочину, за який передбачено покарання у вигляді позбавлення волі на строк понад десять років, — однієї тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян; щодо особи, обвинуваченої у вчиненні іншого тяжкого злочину чи раніше судимої особи, — п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян; щодо інших осіб — п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. У всіх випадках розмір застави не може бути меншим розміру цивільного позову, обґрунтованого достатніми доказами.

При внесенні застави підозрюваному, обвинуваченому, підсудному роз'яснюються його обов'язки і наслідки їх невиконання, а заставодавцю — у вчиненні якого злочину підозрюється чи обвинувачується особа, щодо якої застосовується запобіжний захід, і що в разі невиконання нею своїх обов'язків застава буде звернена в доход держави.

Міра запобіжного заходу у вигляді застави щодо особи, яка знаходиться

під вартою, до направлення справи до суду може бути обрана лише з дозволу прокурора, який давав санкцію на арешт, а після надходження справи до суду — судом.

Заставодавець може відмовитись від взятих на себе зобов'язань до виникнення підстав для звернення застави в доход держави. У цьому випадку він забезпечує явку підозрюваного, обвинуваченого, підсудного до органу розслідування чи суду для заміни йому запобіжного заходу на інший. Застава повертається лише після обрання нового запобіжного заходу.

Якщо підозрюваний, обвинувачений, підсудний порушує взяті на себе зобов'язання, застава звертається в доход держави. Питання про звернення застави в доход держави вирішується судом у судовому засіданні при розгляді справи або в іншому судовому засіданні. В судове засідання викликається заставодавець для дачі пояснень. Неявка без поважних причин заставодавця в судове засідання не перешкоджає розгляду питання про звернення застави в доход держави.

Питання про повернення застави заставодавцю вирішується судом при розгляді справи. Застава, внесена підозрюваним, обвинуваченим, підсудним, може бути звернена судом на виконання вироку в частині майнових стягнень».

(Кодекс доповнено статтею 154[1] згідно із Законом № 530/96-ВР від 20.11.96).

Стаття 165[1]. Постанова (ухвала) про застосування, скасування чи зміну запобіжного заходу

«Про застосування, скасування чи зміну запобіжного заходу орган дізнання, слідчий, прокурор, суддя виносять постанову, а суд — ухвалу».

Стаття 165[2]. Порядок обрання запобіжного заходу

«На стадії досудового розслідування справи запобіжний захід, не пов'язаний з триманням під вартою, обирає орган дізнання, слідчий, прокурор.

Якщо орган дізнання, слідчий вважає, що є підстави для обрання запобіжного заходу у вигляді взяття під варту, він вносить за згодою прокурора подання до суду. Таке ж подання вправі внести прокурор. При вирішенні цього питання прокурор зобов'язаний ознайомитися з усіма матеріалами, що дають підстави для взяття під варту, перевірити законність одержання доказів, їх достатність для обвинувачення.

Подання має бути розглянуто протягом сімдесяти двох годин з моменту затримання підозрюваного чи обвинуваченого.

Якщо в поданні ставиться питання про взяття під варту особи, яка перебуває на волі, суддя вправі своєю постановою дати дозвіл на затримання підозрюваного, обвинуваченого і доставку його в суд під вартою. Затримання в цьому випадку не може продовжуватися більше сімдесяти двох годин; а в разі коли особа перебуває за межами населеного пункту, в якому діє суд, — не більше сорока восьми годин з моменту доставки затриманого в цей населений пункт.

Після одержання подання суддя вивчає матеріали кримінальної справи, представлені органами дізнання, слідчим, прокурором, допитує підозрюваного чи обвинуваченого, а при необхідності бере пояснення в особи, у провадженні якої перебуває справа, вислуховує думку прокурора, захисника, якщо він з'явився, і виносить постанову:

1) про відмову в обранні запобіжного заходу, якщо для його обрання немає підстав;

2) про обрання підозрюваному, обвинуваченому запобіжного заходу у вигляді взяття під варту.

Відмовивши в обранні запобіжного заходу у вигляді взяття під варту, суд вправі обрати підозрюваному, обвинуваченому запобіжний захід, не пов'язаний із триманням під вартою.

На постанову судді до апеляційного суду прокурором, підозрюваним, обвинуваченим, його захисником чи законним представником протягом трьох діб з дня її винесення може бути подана апеляція. Подача апеляції не зупиняє виконання постанови судді.

Якщо для обрання затриманому запобіжного заходу необхідно додатково вивчити дані про особу затриманого чи з'ясувати інші обставини, які мають значення для прийняття рішення з цього питання, то суддя вправі продовжити затримання до десяти, а за клопотанням підозрюваного, обвинуваченого — до п'ятнадцяти діб, про що виноситься постанова. У разі коли така необхідність виникне при вирішенні цього питання щодо особи, яка не затримувалася, суддя вправі відкласти його розгляд на строк до десяти діб і вжити заходів, спроможних забезпечити на цей період її належну поведінку, або своєю постановою затримати підозрюваного, обвинуваченого на цей строк».

C. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 26 березня 1999 року № 6 «Про практику застосування застави як запобіжного заходу»

61. Відповідні витяги з постанови Пленуму Верховного Суду України:

«...

2. За змістом ст. 154[1] КПК застосування чи незастосування застави повністю залежить від розсуду особи чи органу, в провадженні яких перебуває справа. Суд повинен вирішувати це питання (з наведенням відповідних мотивів) [сторін] у кожному конкретному випадку з урахуванням характеру та ступеня тяжкості вчиненого злочину, даних про особу, яка притягується до відповідальності, й інших обставин справи; і обирати цей запобіжний захід замість тримання під вартою лише тоді, коли є всі підстави вважати, що він може забезпечити належну поведінку підсудного та виконання ним процесуальних обов'язків, а також виконання вироку...

9. ...Визначаючи в кожному окремому випадку розмір застави, суди повинні враховувати обставини справи і особу обвинуваченого (підозрюваного) (зокрема його або її сімейний і матеріальний стан).

12. Згідно з ч. 6 ст. 154[1] КПК порушення підозрюваним, обвинуваченим, підсудним взятих на себе зобов'язань тягне звернення застави в доход держави. Це питання [звернення] може бути вирішено як у судовому засіданні при розгляді справи щодо підсудного (вироком, а до його постановлення — постановою чи ухвалою), так і в іншому судовому засіданні».

D. Міжнародні звіти щодо умов тримання в установах виконання покарань і слідчих ізоляторах України

62. Відповідні витяги зі звітів викладено у рішенні Суду у справі «Невмержицький проти України» (заява № 54825/00, пп. 60, 61 і 66, ЄСПЛ 2005-II).

ПРАВО

І. ПОПЕРЕДНІ ЗАУВАЖЕННЯ

63. Після ухвали Суду щодо прийнятності заявник надав свої зауваження щодо суті справи, у яких він знову стверджував, що розгляд його справи був несправедливим і що було порушено принцип презумпції невинуватості, та скаржився на умови тримання під вартою протягом усього періоду з моменту винесення першого рішення про його затримання як підозрюваного та до моменту його звільнення від відбування покарання.

64. Суд зазначає, що у своїй останній ухвалі щодо прийнятності від 6 квітня 2004 року він визнав прийнятними скарги заявника на умови ув'язнення і відсутність належного лікування та медичної допомоги з 30 листопада 1998 року до 8 червня 2000 року (стаття 3 Конвенції), його скарги на нестачу ефективних засобів юридичного захисту щодо скарги відповідно до статті 3 (статей 3 і 13 Конвенції) та скарги на звернення застави в доход держави (пункт 1 статті 6 Конвенції). Таким чином, розгляд справи обмежується скаргами, які вже визнано прийнятними (див. рішення від 26 квітня 2005 р. у справі «Сокур проти України» *(Sokur v. Ukraine)*, заява № 29439/02, п. 25).

ІІ. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 3 КОНВЕНЦІЇ

65. Заявник скаржився на неналежне поводження з ним під час тримання під вартою. Зокрема, він скаржився на те, що державні органи не забезпечили йому належне та необхідне лікування і медичну допомогу протягом періоду з 30 листопада 1998 року по 8 червня 2000 року. Він стверджував, що неналежні умови тримання його під вартою спричинили тяжкі страждання і погіршення стану здоров'я. У зв'язку з цим він послався на статтю 3 Конвенції, яка передбачає таке:

> «Нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню».

А. Зауваження сторін щодо умов тримання під вартою

1. Зауваження заявника

66. Заявник стверджував, що під час перебування під вартою поводження з ним було жахливим і мало цілеспрямований характер з метою зламати його моральний опір і примусити свідчити проти третіх осіб і зізнатися у злочинах, які він не вчиняв. Він також стверджував, що жорстокий спосіб, в який було проведено деякі слідчі дії стосовно нього, та сукупний вплив поганого поводження на його фізичну та моральну цілісність доводять, що було дуже серйозне порушення статті 3 Конвенції. Заявник стверджував, що взяття його під варту 30 листопада 1998 року суперечить положенням, викладеним у статті 3 Конвенції, оскільки його стан здоров'я і хвороби, на які він страждав, свідчать про те, що органи обвинувачення свідомо порушували Конвенцію.

67. Заявник знову наголосив на тому, що умови його ув'язнення в обох установах були такими, що принижують гідність. Він посилався на той факт, що камери СІЗО № 13 були повні паразитів. Відкритий туалет був розташований недалеко від столу на підвищенні навпроти дверей камери розміром 12 квадратних метрів, у якій перебували вісім в'язнів. У камері не було особистого простору і всі палили. Умови у медчастині, де заявник перебував з 3 серпня 1999 року по 6 червня 2000 року, були практично такими ж, як і в решті камер. Камери були переповнені: 10—12 осіб на 14 квадратних метрів. Хворі в'язні, переведені з інших установ виконання покарань або слідчих ізоляторів, деякі з яких страждали на туберкульоз та венеричні захворювання, перебували з іншими в'язнями у тих самих приміщеннях, створюючи таким чином небезпеку зараження.

68. Щодо умов ув'язнення у СІЗО СБУ заявник стверджував, що вони були набагато кращими, але камера обладнана таким чином, що в'язень весь час почувався приниженим. Туалет був розташований посередині камери на піднятому бетонному постаменті, абсолютно відкритий. Його було видно не тільки іншим ув'язненим, а й охоронцям. Майже половину охоронців складали жінки. У камері не було води. Холодну воду подавали тільки на прохання ув'язненого на короткий проміжок часу.

69. Заявник стверджував, посилаючись на звіт Рахункової палати за 1999 рік «Про результати перевірки бюджетних асигнувань на утримання Державного департаменту з питань виконання покарань», що умови тримання під вартою були неналежними, тому що з державного бюджету було виділено тільки 2,9 млн грн на пенітенціарну систему, що у середньому означає 13 грн[1] на одного ув'язненого на рік, або 1 грн на місяць. У 2000 році ця сума зменшилася до 11 грн[2] на рік, тобто 0,9 грн на місяць. У 1999 році у

[1] приблизно 2 євро

[2] приблизно 0,15 євро

державному бюджеті було передбачено тільки 25,4% необхідної суми для потреб харчування ув'язнених, а у 2000 році ця сума зменшилася до 14,5%, тобто 0,38 грн[1] на день для харчування однієї особи. Заявник стверджував, що під час його тримання під вартою слідчий ізолятор № 13 (СІЗО № 13) отримував тільки 0,08 грн[2] на день на одного затриманого з державного бюджету і, відповідно, не було можливості під час тримання під вартою лікувати заявника від такої хвороби, як виразка. Заявник також наголосив, що за шість місяців затримання його було піддано близько сімдесяти принизливим обшукам.

2. Зауваження Уряду

70. Уряд не надав коментарів щодо всіх скарг заявника стосовно статті 3 Конвенції. Він прокоментував тільки декілька питань, які порушувались заявником. Зокрема, Уряд зазначив, що, оскільки заявник скаржився здебільшого на неспроможність державних органів забезпечити йому належне лікування і харчування, він буде розглядати лише скарги, що стосуються цих питань. Уряд заперечив твердження заявника і наголосив, що під час перебування у СІЗО СБУ та СІЗО № 13 заявника не було піддано нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню. Також він стверджував, що умови, в яких утримувався заявник, відповідали вимогам статті 3 Конвенції, і тому не було порушення цієї статті.

В. Зауваження сторін щодо відсутності лікування і медичної допомоги

1. Зауваження заявника

71. Заявник не погодився із зауваженнями Уряду. Він стверджував, що стан його здоров'я під час ув'язнення дедалі погіршувався, що свідчить про те, що він не отримував належного лікування та харчування. Заявник стверджував, що відмова заявникові у наданні лікування була цілеспрямованою. Також він заявив, що таке поводження є катуванням. У жовтні 1998 року у заявника відбулось ускладнення хвороби серця. У березні 1999 року у нього знов сталося загострення відкритої виразкової хвороби дванадцятипалої кишки, а також він страждав від пухлини у спині та хвороби шкіри. Такі самі проблеми із здоров'ям виникли знов, коли суддя Київського міського суду, який розглядав справу заявника у період з червня по серпень 1999 року, поновив строк тримання заявника під вартою.

---

[1] приблизно 0,06 євро

[2] приблизно 0,01 євро

72. Заявник наголосив, що твердження Уряду, що йому було надано належне і своєчасне лікування під час перебування у СІЗО СБУ і СІЗО № 13, є недостовірними. Зокрема, він зазначив, що лікування, надане йому, не призвело до одужання, а лише спричинило погіршення стану його здоров'я. Більше того, він заявив, що деяка інформація, надана Урядом, у медичних записах була неправдивою, а частину її було навмисно пропущено.

73. Також заявник зазначив, що з огляду на рішення Суду, ухвалені 29 квітня 2003 року проти України (див. рішення «Данькевич проти України», заява № 40679/98, п. 112; «Хохліч проти України», заява № 41707/98, п. 154; «Назаренко проти України», заява № 39483/98, п. 114; і «Алієв проти України», заява № 41220/98, п. 110), умови тримання під вартою у закладах, в яких перебував заявник, були нелюдськими і такими, що принижують гідність. Заявник наголосив на тому, що його цілеспрямовано піддавали катуванню та неналежному поводженню з метою принизити та примусити його визнати вину, щоб полегшити кримінальне розслідування проти нього, а також отримати свідчення проти інших осіб.

2. Зауваження Уряду

74. Уряд наголосив, що його позиція ґрунтується перш за все на порівнянні досліджень стану здоров'я заявника, коли його було звільнено із Служби безпеки, тобто перед тим, як він почав працювати у Міністерстві закордонних справ України, з трьома медичними експертизами, що проводилися під час його перебування під вартою. Аналіз показав, що, беручи до уваги той факт, що заявник обіймав посаду, яка передбачала подорожі та тривале перебування в інших кліматичних умовах, а також стрес, спричинений кримінальним розслідуванням проти нього, хвороби заявника могли б розвитися за нормального перебігу подій, навіть якби його не тримали під вартою. Крім того Уряд звернув увагу на те, що заявнику було надано відповідне лікування під час тримання під вартою. Також він послався на факт, що у медичній картці були зазначені ліки, якими було забезпечено заявника та до яких він мав вільний доступ. Уряд зауважив, що заявник отримував належне лікування під час перебування під вартою у СІЗО СБУ і СІЗО № 13. Він наголосив, що твердження заявника з цього питання є необґрунтованими.

С. Оцінка Суду

1. Прецедентне право, яке підлягає застосуванню

75. Прецедентне право Суду за статтею 3 Конвенції, що підлягає застосуванню у цій справі, коротко викладено у зазначеному рішенні в справі «Невмержицький проти України» *(Nevmerzhitsky v. Ukraine)*, пп. 79—81).

2. Скарги на умови тримання заявника під вартою

76. Щодо умов тримання заявника під вартою — переповнення камер та відсутності належної гігієни, вентиляції, сонячного світла, щоденних прогулянок, чистої білизни та одягу — Суд розглянув їх у цілому на основі пояснень заявника. Він зазначає, що неможливо точно встановити умови, в яких утримувався заявник. Однак він вказує, що Уряд не заперечував твердження заявника і, таким чином, вони можуть вважатись Судом незаперечними (див. пункти 66—69). Крім того, беручи до уваги, що пояснення заявника послідовні, детальні та відповідають загалом перевіркам, проведеним Комітетом Ради Європи із запобігання тортурам і Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини в установах виконання покарань та слідчих ізоляторах (див. зазначене рішення у справі «Невмержицький проти України» *(Nevmerzhitsky v. Ukraine)*, пункти 60, 61 та 66), та Звіту Рахункової палати за 1999 рік «Про результати перевірки бюджетних асигнувань на утримання Державного департаменту з питань виконання покарань» (див. п. 69), Суд доходить висновку, що заявник утримувався у неприйнятних умовах, а держава не забезпечила затриманим необхідного харчування та належних коштів на їх утримання, як це передбачено законом (див. п. 69).

77. Крім того Суд зазначає, що медичні висновки, надані сторонами, свідчать про те, що під час ув'язнення заявник страждав на різні хвороби (див. пункти 39—45). Порівняння висновків першої та третьої судово-медичних експертиз від 11 березня 1998 року та з 16 червня по 2 липня 1999 року, відповідно, чітко свідчить про те, що стан його здоров'я значно погіршився (див. пункти 39 і 51).

78. Щодо себорейного дерматиту і хвороб серця, на які скаржився заявник, Суд вважає, що незважаючи на лікування, яке дійсно отримував заявник, захворювання, рецидив, погіршення та його подальша госпіталізація 30 листопада 1998 року (див. п. 43) вказують на те, що він утримувався в антисанітарних умовах без дотримання елементарної гігієни.

3. Скарги на відсутність лікування і медичної допомоги

79. Щодо умов утримання Суд зазначає, що скарги заявника стосуються положень статті 3 Конвенції. Далі він повторює, що незважаючи на те, що стаття 3 Конвенції не може тлумачитись як така,

що закріплює загальний обов'язок звільнення затриманих у зв'язку зі станом здоров'я, вона покладає на державу обов'язок захищати фізичне здоров'я осіб, позбавлених волі, наприклад, шляхом надання їм необхідної медичної допомоги (див. висновок Європейської комісії з прав людини від 28 січня 1994 р. у справі «Гуртадо проти Швейцарії» *(Hurtado v. Switzerland)*, Series A № 280-A, с. 15, 16, п. 79). Крім того Суд визначив випадки, коли необхідно належним чином охороняти здоров'я ув'язнених (див. рішення від 26 жовтня 2000 р. у справі «Кудла проти Польщі» *(Kudła v. Poland)* [ВП], заява № 30210/96, п. 94, ЄСПЛ 2000-XI).

80. Суд зазначає, що лікар вперше обстежив заявника майже через чотири місяці після того, як його вдруге було взято під варту, а саме 30 листопада 1998 року, коли його було госпіталізовано з гіпертонією (див. п. 43). Крім того з матеріалів справи вбачається, що 14 липня 1999 року СІЗО СБУ повідомило заявника та державні органи про неможливість надання йому необхідного лікування через брак відповідних засобів (див. пункти 50 і 52).

81. На додаток, державні органи не звернули увагу на висновки судово-медичної експертизи, проведеної з 16 червня по 2 липня 1999 року, про те, що йому треба надати стаціонарне лікування, якщо виявиться, що його неможливо надати під час ув'язнення (див. п. 51). Тільки 22 липня 1999 року начальник Київського слідчого ізолятора № 13 (СІЗО № 13) повідомив суд, який розглядав клопотання заявника про звільнення з-під варти через його стан здоров'я і необхідність лікування, що йому неможливо надати необхідне лікування у медчастині СІЗО (див. п. 52). Зрештою, майже через три тижні, 3 серпня 1999 року Київський міський суд прийняв рішення про переведення заявника з СІЗО СБУ до СІЗО № 13 у зв'язку з необхідністю надання йому належної медичної допомоги (див. п. 53 вище).

4. Висновки Суду

82. Беручи до уваги зазначене щодо умов тримання заявника під вартою (див. п. 76), які очевидно мали згубний вплив на його здоров'я (див. рішення від 15 липня 2002 р. у справі «Калашников проти Росії» *(Kalashnikov v. Russia)*, заява № 47095/99, п. 98, ЄСПЛ 2002-VI, та зазначене рішення у справі «Невмержицький проти України», п. 88), і висновки Суду щодо відсутності лікування і медичної допомоги, необхідних заявнику (див. пункти 79, 80), Суд доходить висновку, що було порушення статті 3 Конвенції. У світлі зазначеного Суд вважає, що природа, тривалість, жорстокість поводження, якому піддавався заявник, та сукупний негативний вплив на його здоров'я дають підстави розцінювати поводження з ним як нелюдське і таке, що

принижує гідність (див. рішення від 21 грудня 2000 р. у справі «Еґмез проти Кіпру» *(Egmez v. Cyprus)*, заява № 30873/96, п. 77, ЄСПЛ 2000-XII; рішення від 16 червня 2005 р. у справі «Лабзов проти Росії» *(Labzov v. Russia)*, заява № 62208/00, п. 45; рішення від 20 січня 2005 р. у справі «Майзит проти Росії» *(Mayzit v. Russia)*, заява № 63378/00, п. 42).

III. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 13 КОНВЕНЦІЇ

83. Заявник також стверджував, що він не мав ефективних засобів юридичного захисту щодо скарг відповідно до статті 3 Конвенції. Він також скаржився на порушення статті 13 Конвенції, яка у відповідній частині передбачає таке:

> «Кожен, чиї права та свободи, визнані в цій Конвенції, було порушено, має право на ефективний засіб юридичного захисту в національному органі, навіть якщо таке порушення було вчинене особами, які здійснювали свої офіційні повноваження».

A. Зауваження сторін

1. Зауваження Уряду

84. Уряд знову нагадав, що відповідно до прецедентної практики Суду щодо статті 13, якщо особа скаржиться на те, що вона стала потерпілим від порушення права, гарантованого Конвенцією, вона повинна мати засіб юридичного захисту в національному органі для розгляду заяви і, якщо це доцільно, для отримання відшкодування (він посилається на рішення від 25 квітня 1996 р. у справі «Ґустафсон проти Швеції» *(Gustafsson v. Sweden)*). Уряд стверджував, що заявник мав доступні ефективні засоби юридичного захисту на національному рівні, але він не скористався ними.

85. Зокрема, Уряд стверджував що відповідно до законів «Про прокуратуру» і «Про попереднє ув'язнення» взяті під варту особи мають право оскаржувати дії посадових осіб до прокурора, який здійснює нагляд за умовами тримання під вартою у місцях попереднього ув'язнення. Прокурор повинен провести перевірку цієї скарги і вжити заходів для усунення порушення. Результати розслідування повідомляються особі, яка подала скаргу. Якщо результати розслідування не задовольняють скаржника, він може звернутися до вищестоящого прокурора або до суду відповідно до національного законодавства. Це означає, що особа, яка хоче оскаржити дії або бездіяльність керівництва установи, де вона утримувалась, має право звернутися безпосередньо до суду. У такому

випадку суд повинен розглянути скаргу і винести рішення відповідно до законодавства України.

86. Уряд повторював, що стаття 28 Конституції України забороняє катування та нелюдське або таке, що принижує гідність, поводження чи покарання. Конституція містить норми прямої дії і може використовуватися особою як підстава для її скарги. Крім того відповідно до Конституції Конвенція є частиною національного законодавства України. У заявника не було перешкод для подання скарги до національних судів щодо стверджуваного порушення статті 3 Конвенції та, відповідно, — вимоги відшкодування.

87. Уряд стверджував, що слідчий Генеральної прокуратури, діючи добросовісно, неодноразово звертався до начальника СІЗО СБУ за інформацією про стан здоров'я заявника та його лікування. Уряд звернув увагу Суду на те, що суд, який виніс обвинувальний вирок щодо заявника, брав до уваги його стан здоров'я і здатність брати участь у процесі, коли вирішував питання про його можливе звільнення з-під варти. Якщо заявник вважав, що прокурорський нагляд за дотриманням законності при наданні медичної допомоги під час тримання під вартою був неналежним, він повинен був звернутися до суду з цього приводу. У будь-якому випадку, Уряд стверджував, що простий сумнів в ефективності засобу юридичного захисту не звільняв заявника від обов'язку використати його перед тим, як подавати заяву до Європейського суду з прав людини.

88. Таким чином, Уряд дійшов висновку, що законодавство України забезпечувало ефективний засіб юридичного захисту в значенні статті 13 Конвенції, яким заявник міг скористатись для оскарження стверджуваного порушення статті 3.

2. Зауваження заявника

89. Заявник стверджував, що численні відхилення його заяв до прокуратури і суду про звільнення з-під варти, а також неспроможність останніх провести розслідування за його скаргами є порушенням статті 3, оскільки державні органи діяли неналежним чином.

90. Заявник зазначив, що твердження Уряду про можливість звернення до суду зі скаргою на дії або бездіяльність прокурора та слідчого є безпідставними, оскільки цей засіб юридичного захисту почав діяти тільки 23 травня 2001 року, коли Конституційний Суд України вирішив, що можливо подавати такі скарги відповідно до статей 234—236 КПК і статті 248^3 ЦПК. Заявник стверджував, що подання скарги до ГПУ не може вважатися ефективним засобом юридичного захисту в значенні статті 13 беручи до уваги функції прокуратури у розслідуванні його справи та відсутність наміру

розглядати ці скарги. Не було проведено жодного розслідування щодо умов тримання заявника під вартою, а також його скарг на відсутність належного лікування і медичної допомоги.

91. Заявник стверджував, що він не міг ефективно оскаржити до суду неналежність умов тримання його під вартою та неналежне поводження. Він не міг подати заяву про відшкодування шкоди, завданої йому під час досудового слідства та тримання під вартою, оскільки це не входило до компетенції суду. Заявник стверджував, що він використав усі судові та позасудові засоби юридичного захисту, які були в його розпорядженні. Однак державні органи не змогли провести ефективне розслідування або належним чином розглянути його скарги. Він дійшов висновку, що у нього не було ефективних засобів юридичного захисту стосовно його скарг відповідно до статті 3, що становить порушення статті 13 Конвенції.

B. Оцінка Суду

92. Суд вказує, що стаття 13 Конвенції гарантує наявність засобів юридичного захисту на національному рівні для закріплення прав і свобод, гарантованих Конвенцією, у національній правовій системі незалежно від форми їх закріплення. Таким чином, метою статті 13 є забезпечення засобу юридичного захисту на національному рівні, який дозволить вирішити скаргу, подану відповідно до Конвенції, по суті і надати відповідне відшкодування (див., серед багатьох інших, зазначене рішення у справі «Кудла проти Польщі» *(Kudła)*, п. 157).

93. Межі зобов'язання за статтею 13 Конвенції змінюються залежно від природи скарги заявника за Конвенцією. У будь-якому випадку, засіб юридичного захисту згідно зі статтею 13 має бути ефективним як на практиці, так і у законодавстві.

94. Суд вказує, що вирішальним питанням при оцінюванні ефективності засобу юридичного захисту щодо скарги про неналежне поводження є можливість подання скарги заявником до національних судових органів з метою запобігання виникненню подібних випадків у майбутньому та отримання прямого і своєчасного відшкодування, а не просто непрямого захисту прав, закріплених у статті 3 Конвенції. У випадках, коли особи скаржаться на неналежне поводження під час перебування під вартою та умови їх тримання, засіб юридичного захисту може бути превентивним і компенсаторним водночас.

95. Відповідно до перших зауважень Уряду, а саме щодо скарги, яка мала бути подана прокурору, який здійснює нагляд за дотриманням законності в установах виконання покарань і слідчих ізоляторах, Суд вважає, що це не можна вважати ефективним та доступним засобом юридичного захисту беручи до уваги те, що статус прокуратури відповідно до національного законодавства та її особлива

роль «обвинувачення» в розслідуванні кримінальних справ не надають відповідних гарантій незалежного і неупередженого розгляду скарг заявника (див. зазначене рішення у справі «Меріт проти України», п. 63; *mutatis mutandis*, зазначене рішення у справі «Невмержицький проти України», п. 116, і рішення від 6 вересня 2005 р. у справі «Салов проти України» *(Salov v. Ukraine)*, заява № 65518/01, п. 58, ЄСПЛ 2005-...). Крім того Уряд не довів, що звернення до прокурора могло б привести до вищезазначеної превентивності або компенсаторного відшкодування щодо стверджуваного поганого поводження та умов тримання під вартою, що суперечать статті 3 Конвенції.

96. Щодо інших скарг, які заявник міг би подати, у тому числі скарги до національних судових органів, Суд зазначає, що заявник поскаржився лікареві установи з питань виконання покарань на свою хворобу, адміністрація цієї установи була поінформована про поганий стан його здоров'я. Таким чином, безперечним є той факт, що державні органи були достатньо поінформовані про стан заявника і мали можливість перевірити умови тримання його під вартою та в разі необхідності розглянути та задовольнити його скарги. Оскільки заявник справді не скористався шляхами, які пропонував Уряд, Суд зазначає, що проблеми, які були спричинені умовами його тримання і стверджуваною відсутністю належного лікування, мають системний характер і не стосувалися окремо випадку із заявником (див. ухвалу від 18 вересня 2001 р. у справі «Калашников проти Росії» *(Kalashnikov v. Russia)*, заява № 47095/99). Крім того Уряд не зазначив, яке саме відповідне відшкодування могли надати заявнику національні судові та інші органи державної влади враховуючи явні та беззаперечні економічні труднощі, з якими стикаються установи з питань виконання покарань (див. п. 65).

97. Суд вважає, що Уряд не довів, що відповідно до законодавства України заявник мав можливість оскаржити умови тримання його під вартою або що засоби юридичного захисту, доступні йому, були ефективними — іншими словами, що вони могли запобігти повторним порушенням, або припинити їх, або надати йому відповідне відшкодування.

98. Таким чином, Суд доходить висновку, що було порушення статті 13 Конвенції щодо відсутності ефективних і доступних засобів юридичного захисту відповідно до національного законодавства щодо скарг заявника на поводження та умови тримання його під вартою.

IV. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ ПУНКТУ 1 СТАТТІ 6 КОНВЕНЦІЇ

99. Заявник також стверджував, що йому відмовили у справедливому розгляді справи про звернення застави в доход

держави, оскільки його дружину не було викликано до суду. Він заявив про порушення пункту 1 статті 6 Конвенції, яка у відповідній частині передбачає таке:

> «Кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру або встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення».

А. Попередні зауваження Уряду

100. Уряд вважає, що ця скарга несумісна ratione materiae з положеннями пункту 1 статті 6 Конвенції, оскільки у провадженні не вирішувались ні обґрунтованість кримінального обвинувачення, ані «права та обов'язки цивільного характеру». З точки зору Уряду, звернення застави в доход держави може розглядатися тільки відповідно до статті 5 Конвенції. Уряд навів аналогію з податковими спорами, стверджуючи, що звернення застави в доход держави потребує подібної оцінки невиконання певних юридичних обов'язків. Уряд також послався на прецедентну практику Суду щодо пункту 4 статті 5 Конвенції, стверджуючи, що стаття 6 не застосовується у провадженнях про розгляд заяви про звільнення з-під варти. Він навів рішення Комісії від 21 січня 1987 р. у справі «Мудефо проти Франції» (*(Moudefo v. France)*, заява № 10868/84).

101. Уряд також зазначив, що ця частина справи повинна бути визнана несумісною ratione personae з положеннями Конвенції, оскільки дружина заявника не була стороною процесу в Суді. З цього приводу він посилається на ухвалу Суду про часткову прийнятність у справі «Невмержицький проти України» (*(Nevmerzhitsky v. Ukraine)*, заява № 54825/00, 28 січня 2003 року).

102. Суд звертає увагу на те, що у своїй ухвалі про прийнятність від 30 березня 2004 року у цій справі він визнав, що пункт 1 статті 6 Конвенції в частині, що стосується кримінального провадження, підлягає застосуванню у цій справі з огляду на загальний характер норми законодавства, яку порушив заявник (стаття 154^1 КПК), та превентивну і каральну мету покарання, застосованого до нього, і значний розмір суми конфіскованих грошей (приблизно 196 900 євро), що є достатнім для доведення того, що провадження дійсно було кримінальним за своєю природою.

103. Однак далі Суд зазначає, що він не розглядав твердження Уряду щодо прийнятності заяви *ratione personae* та *ratione materiae* у своїй ухвалі щодо прийнятності, яка є остаточною, та приєднав їх до розгляду питання по суті. Таким чином, він вважає необхідним розглянути їх на цій стадії.

104. Оскільки Уряд наполягав, що заява повинна бути викреслена з реєстру справ як несумісна *ratione personae*, Суд вважає, що це заперечення має бути відхилено. По-перше, Суд вважає, що провадження у справі стосувалося звернення спільної власності заявника та його дружини в доход держави. По-друге, Суд вважає, що звернення застави в доход держави фактично спричинило призначення додаткового покарання заявнику за невиконання умов звільнення під заставу.

105. Окрім того Суд бере до уваги той факт, що застава була звернена в доход держави як альтернативний захід для висунення додаткових обвинувачень проти заявника відповідно до статті 180 КК України. Таким чином, він вважає, що заявник може бути визнаний потерпілим від стверджуваного порушення пункту 1 статті 6 Конвенції, а звернення застави в доход держави стосувалося «встановлення обґрунтованості кримінального обвинувачення», висунутого проти нього, відповідно, заяву не може бути відхилено як несумісну *ratione personae* з положеннями Конвенції (порівняйте і протиставте ухвалу у справі «Невмержицький проти України», що зазначена вище).

106. Оскільки Уряд стверджував, що ця заява несумісна *ratione materiae* у зв'язку з тим, що звернення застави в доход держави може розглядатись тільки у світлі статті 5 Конвенції, оскільки ця справа подібна до справ про податкові спори, де розглядається невиконання певних обов'язків. Суд повторює, що ця скарга стосується призначення додаткового покарання заявнику за недотримання умов застави і, таким чином, посприяла встановленню обґрунтованості кримінального обвинувачення, висунутого проти нього відповідно до пункту 1 статті 6 Конвенції. Таким чином, заперечення Уряду мають бути відхилені.

В. Зауваження сторін щодо суті

1. Зауваження Уряду

107. Уряд послався на той факт, що до ухвалення рішення у цій справі судом першої інстанції заявник мав право, і використав його, оскаржити рішення прокуратури про поновлення запобіжного заходу стосовно заявника у вигляді взяття під варту. Його скарги було відхилено. Рішення суду про звернення застави в доход держави є результатом порушення заявником відповідних обов'язків, що було встановлено прокуратурою в результаті розслідування.

108. Уряд стверджував, що Кримінальний кодекс від 1960 року, який був чинним на момент розгляду справи, передбачав злочин «примушування свідків до дачі неправдивих свідчень». Однак

елементи цього злочину включають, серед іншого, погрозу вбивством, знищенням майна, розповсюдженням неправдивої інформації про свідка. Жодних таких погроз не було під час зустрічі заявника зі свідком — п. О. Богомоловим. Єдина погроза, до якої вдався заявник, стосувалася порушення кримінальної справи. У Кримінальному кодексі не передбачалось такого злочину, тому прокурор вирішив не висувати заявнику обвинувачення. Однак останній порушив умови застави, тому прокурор вирішив змінити запобіжний захід та звернути заставу в доход держави.

109. Далі Уряд стверджував, що таке рішення ґрунтувалося на записі прокуратури і твердженні п. О. Богомолова. Беручи до уваги те, що постанова прокуратури про зміну запобіжного заходу була оскаржена заявником до суду і була визнана законною і обґрунтованою, національні судові органи також дійшли висновку, що він порушив умови свого звільнення під заставу, коли намагався переконати свідків змінити їх показання. Таким чином, Уряд дійшов висновку, що навіть якщо припустити, що гарантії пункту 1 статті 6 Конвенції застосовувались до провадження щодо звернення застави в доход держави, їх було повністю дотримано.

110. Уряд знову зазначив, що факт того, що суди не заслухали показання дружини заявника, не стосується його права на справедливий суд. Не можна припустити, що кошти, внесені його дружиною як застава, були спільною власністю подружжя, тому що заявник не надав жодних доказів цього ні у національних судах, ні у своїй заяві до Суду. Навпаки, він заявив, що його дружина позичила гроші.

2. Зауваження заявника

111. Заявник стверджував, що звернення застави в доход держави було покаранням за стверджувану спробу спілкуватись із свідками. Однак він ніколи формально не був обвинувачений у такій спробі, попри те, що стаття 180 КК України, що був чинним до 2001 року, передбачає такий злочин як «спробу вплинути на свідків». Заявник стверджував, що він не міг оскаржити цю заяву, зроблену свідком — п. О. Богомоловим, у ході судового розгляду або поставити йому питання, оскільки п. О. Богомолов помер невдовзі після першого допиту. Київський міський суд вивчив стенограми на основі аудіозапису свідчень п. Богомолова, які не можна було подавати як доказ без підтвердження свідка того, що цей запис правдивий і зроблений ним особисто. Заявник стверджував, що судді, які розглядали його справу, не були незалежними та безсторонніми. Він навів той факт, що українські органи судової влади взагалі не є незалежними і безсторонніми, оскільки суди залежать від виконавчої

влади і контролюються Урядом. Заявник стверджував про багато порушень процедури розгляду справи суддями в ході провадження. Крім того він заявив, що його обвинувачення мало політичний мотив, оскільки було пов'язане зі справами колишнього Прем'єр-міністра — п. П. Лазаренка і його імовірного співучасника — п. В. Кириченка, які були затримані у США за звинуваченнями у відмиванні грошей.

112. Також він скаржився на те, що його дружину, пані Ларису М. Коваль, яка внесла заставу за нього та була співвласницею суми, не викликали у судове засідання для участі у розгляді та дачі свідчень щодо звернення застави в доход держави, як передбачає стаття 154[1] КПК, незважаючи на те, що вона завжди була присутня у суді під час усього судового провадження. Заявник стверджував, що його не повідомили про те, що питання звернення застави в доход держави порушуватиметься під час засідання Київського міського суду 27 грудня 1999 року, і що він, таким чином, не мав часу і можливостей, необхідних для підготовки свого захисту. Окрім того він не знав про звернення застави в доход держави до винесення рішення. Він стверджував, що Верховний Суд України не розглянув ці питання належним чином. Заявник дійшов висновку, що суди не заслухали показання його дружини щодо звернення застави в доход держави і це призвело до серйозних порушень його права на захист, закріпленого у пункті 1 статті 6 Конвенції.

С. Оцінка Суду

113. Суд зазначає, що основна мета статті 6 у рамках кримінального провадження — забезпечити справедливий розгляд справи «судом», який встановить обґрунтованість «будь-якого кримінального обвинувачення». Стаття 6 Конвенції в цілому гарантує обвинуваченому ефективну участь у кримінальному провадженні. Основним аспектом права на справедливий суд є те, що розгляд кримінальної справи, включаючи елементи кримінального провадження, які відносяться до процедури, повинен бути змагальним і в ньому має забезпечуватись рівність сторін обвинувачення і захисту (див. рішення від 16 лютого 2000 р. у справі «Роув і Дейвіс проти Сполученого Королівства» *(Rowe and Davis v. the United Kingdom)* [ВП], заява № 28901/95, п. 60, ЄСПЛ 2000-II). При розгляді питання про порушення статті 6 Суд повинен вирішити, чи був судовий розгляд у всій своїй повноті, включаючи апеляційне провадження і спосіб, в який було отримано докази, справедливим (див. рішення від 16 грудня 1992 р. у справі «Едвардс проти Сполученого Королівства» *(Edwards v. the United Kingdom)*, Series A № 247-B, с. 34, 35, п. 34).

114. Суд зазначає, що скарги заявника відповідно до пункту 1 статті 6 Конвенції в основному стосуються двох питань, які становлять

специфічні аспекти, викладені у пункті 3 статті 6 Конвенції, а саме: в ході розгляду питання про звернення застави в доход держави національними судовими органами не було розглянуто свідчення дружини заявника як заставодавця, а також було порушено принцип рівності сторін, оскільки заявник не мав можливості підготувати свій захист щодо рішення про звернення застави в доход держави, яке було винесено національними судовими органами автоматично.

115. Суд нагадує, що гарантії пункту 3 статті 6 Конвенції є специфічними аспектами права на справедливий розгляд справи, яке визначено у пункті 1. Таким чином, він розглядатиме скаргу відповідно до двох положень одночасно (див., серед інших, рішення від 26 квітня 1991 р. у справі «Аш проти Австрії» *(Asch v. Austria)*, Series A № 203, п. 25). Суд повторює, що розгляд питання про допустимість доказів вирішується перш за все відповідно до національного законодавства і, як правило, саме національні судові органи дають їм оцінку. Завдання Суду полягає у встановленні того, наскільки провадження в цілому, включаючи спосіб отримання доказів, було справедливим. Усі свідчення зазвичай повинні даватися в присутності обвинуваченого під час публічного слухання задля забезпечення принципу змагальності сторін. Суд, зокрема, зазначає, що підпункт «d» пункту 3 статті 6 Конвенції не надає обвинуваченому необмеженого права на забезпечення явки всіх або будь-кого із свідків до суду. Зазвичай національні судові органи вирішують питання про необхідність або доцільність заслуховування певного свідка, такого як заставодавець у цій справі.

116. Застосовуючи ці принципи до цієї справи, Суд перш за все зазначає, що дружину заявника не було допитано національними судовими органами щодо звернення застави в доход держави незважаючи на те, що вона була присутня на судових засіданнях в ході провадження. Однак заявник з самого початку не вимагав заслухати її свідчення в суді (див. п. 35). Крім того він не зміг пояснити, що він хотів довести свідченнями цього свідка і яким чином вони б стосувались встановлення обґрунтованості обвинувачення за незаконне спілкування із свідком.

117. За цих обставин Суд не може дійти висновку, що не було дотримано принципу змагальності сторін у процесі або що національні судові органи вийшли за межі свободи розсуду при допуску і оцінці доказів. Суд також зазначає, що рішення про звернення застави в доход держави було винесено на основі свідчень свідків (п. О. Богомолова і пані Тищенко) і пізніше було розглянуто Київським міським судом на основі стенограми запису показань свідків 12 жовтня 1998 року в присутності заявника і його адвокатів, які могли стверджувати в суді про недопустимість або неправдивість цих доказів або вимагати допиту інших свідків, включаючи дружину заявника,

щоб довести свою правоту. Постанову про звернення застави в доход держави, прийняту слідчим ГПУ 19 січня 1999 року, було переглянуто п'ять разів: Печерським районним судом 27 листопада 1998 року; президією Київського міського суду 30 листопада 1998 року; Київським міським судом, коли він розглядав справу заявника по суті і засудив його до позбавлення волі 27 грудня 1999 року; Верховним Судом України, який розглядав скаргу заявника 27 квітня 2000 року; Пленумом Верховного Суду України, який 6 квітня 2001 року не знайшов підстав для зміни рішення суду, вважаючи його законним і обґрунтованим. Окрім того, беручи до уваги провадження в цілому, Суд вважає, що заявник мав достатньо часу і можливостей, щоб підготувати свій захист при розгляді національними судовими органами питання про звернення застави в доход держави.

118. Суд, спираючись на свою субсидіарну роль стосовно національних органів влади, які мають кращі умови для встановлення та оцінки фактів (див. рішення від 28 травня 2002 р. у справі «МакШейн проти Сполученого Королівства» *(MacShane v. the United Kingdom)*, заява № 43290/98, п. 103), вважає, що не було порушення пункту 1 статті 6 Конвенції з огляду на неспроможність національних органів державної влади провести ґрунтовний і змагальний розгляд скарг заявника щодо стверджуваного незаконного звернення застави в доход держави.

IV. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

119. Стаття 41 Конвенції передбачає таке:

> «Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливу сатисфакцію».

A. Щодо матеріальної шкоди, завданої у зв'язку зі стверджуваним порушенням пункту 1 статті 6 Конвенції (щодо звернення застави в доход держави)

120. Заявник стверджував, що він зазнав матеріальної шкоди у розмірі 250 000 доларів у результаті стверджуваного порушення пункту 1 статті 6 Конвенції щодо звернення застави в доход держави. Враховуючи процентні ставки, які встановлюються Судом в остаточному рішенні у справі, відповідно до розрахунків заявника, сума збільшилась до 344 819 доларів на кінець 2003 року. Однак, на його думку, ця сума не є остаточною, оскільки вона також повинна включати офіційні процентні ставки Національного банку України за

період з кінця 2003 року до дати ухвалення рішення Суду. Заявник не надавав вимог щодо відшкодування нематеріальної шкоди в результаті порушення пункту 1 статті 6 Конвенції.

121. Уряд заперечив вимоги заявника.

122. Суд стверджує, що порушення пункту 1 статті 6 Конвенції встановлено не було. Таким чином, він відхиляє скарги заявника і нічого не присуджує (див. рішення від 28 березня 2006 р. у справі «Мельник проти України» *(Melnik v. Ukraine)*, заява № 72286/01, п. 120).

В. Шкода, завдана у результаті порушення статей 3 і 13 Конвенції

1. Матеріальна шкода

123. Заявник вимагав:

(a) загальну суму у розмірі 2269 доларів (1857,10 євро) на відшкодування витрат на додаткове харчування, оскільки його дружина, як стверджується, передала йому 32 передачі з продуктами харчування;

(b) 1750 грн (1432,31 євро) як відшкодування додаткових сум, які передавала йому дружина на купівлю додаткових продуктів харчування і предметів особистої гігієни, які не надавалися у відповідних установах виконання покарань безкоштовно;

(c) 1482 доларів (1212, 96 євро) як відшкодування коштів, витрачених його дружиною на придбання необхідних ліків;

(d) приблизну суму в розмірі 16 200 доларів (13 259,10 євро) у зв'язку з втратою заробітку, оскільки він тепер не може виконувати роботу, яка потребує концентрації уваги або нервового напруження. Заявник стверджував, що він міг би заробляти між 2500 і 5000 грн (приблизно від 500 євро до 1000 євро) на місяць враховуючи його досвід і освіту.

124. Уряд заперечив ці вимоги, зазначивши, що вони необґрунтовані і надумані. Він не вважає за необхідне відшкодовувати заявнику витрати на продукти харчування і медичні препарати, оскільки немає підтвердження того, що медикаменти і продукти харчування, які він отримував в установах попереднього ув'язнення СІЗО СБУ і СІЗО № 13, були недостатніми для забезпечення йому належних умов життя і лікування. Окрім того Уряд зазначив, що заявник не навів доказів на підтвердження того, що його дружина принесла 32 передачі з продуктами харчування і 16 передач з медикаментами до слідчого ізолятора і що вміст кожної передачі відповідав його розрахункам.

125. Суд зазначає, що встановлене порушення статті 3 Конвенції стосується неналежних умов тримання заявника під вартою і відсутності лікування та медичної допомоги. Таким чином, Суд розглядатиме зв'язок між встановленим порушенням та матеріальною шкодою, про спричинення якої стверджує заявник (див. зазначене рішення у справі «Мельник проти України» *(Melnik v. Ukraine)*, п. 120).

126. Щодо додаткових коштів і передач з продуктами харчування, які дружина заявника передавала йому, і щодо стверджуваної втрати заробітку Суд вважає, що заявник не довів існування будь-якого причинно-наслідкового зв'язку між визнаним Судом порушенням і матеріальною шкодою, відшкодування якої вимагає заявник. Таким чином, Суд відхиляє ці вимоги заявника.

127. Однак Суд погоджується з тим, що заявник зазнав певних витрат на медикаменти при спробі зменшити вплив неприйнятних умов тримання під вартою та їх шкідливих наслідків для здоров'я, щодо яких Суд визнав порушення статті 3 Конвенції. Суд, здійснюючи оцінку на засадах справедливості, спираючись на прецедентну практику, присуджує заявнику 1000 євро на відшкодування цих витрат (див. зазначене рішення у справі «Невмержицький проти України» *(Nevmerzhitsky v. Ukraine)*, п. 142).

2. Нематеріальна шкода

128. Заявник вимагав 50 000 доларів (40 923,20 євро) на відшкодування нематеріальної шкоди. Він стверджував, що зазнав фізичних і моральних страждань у результаті цілеспрямованого жорстокого та нелюдського поводження. Він також заявив, що його звичний спосіб життя було порушено, що засудження вплинуло на його кар'єру в майбутньому і він не може утримувати своїх батьків похилого віку. Заявник зазначив, що неспроможність забезпечити його необхідним лікуванням під час тримання під вартою призвела до погіршення стану його здоров'я. Також він стверджував, що його страждання під час тримання його під вартою негативно вплинули на його батьків, дружину і сина.

129. Уряд зазначив, що сума, яку вимагав заявник, є надмірною і що вимоги не мають відношення до цієї справи. Він просив Суд присудити відшкодування на засадах справедливості і враховуючи його прецедентну практику з цього питання, а також врахувати принцип, за яким звернення до Суду не може слугувати підставою для невиправданого збагачення.

130. Суд посилається на порушення за статтями 3 та 13 Конвенції. Суд, беручи до уваги аналогічні скарги в його прецедентній практиці і здійснюючи оцінку на засадах справедливості, присуджує заявнику суму у розмірі 4000 євро на відшкодування нематеріальної шкоди (див.

рішення від 19 квітня 2001 р. у справі «Пірс проти Греції» *(Peers v. Greece)*, заява № 28524/95, п. 88, ЄСПЛ 2001-III; зазначені рішення у справі «Хохліч проти України» *(Khokhlich v. Ukraine)*, п. 228; і в справі «Мельник проти України» *(Melnik v. Ukraine)*, п. 121) плюс будь-який податок, який може бути нараховано на цю суму.

C. Судові витрати

131. Заявник звернувся з вимогою про відшкодування судових витрат на адвокатів в Україні та представництво у Суді у розмірі 59 200 доларів (44 410 євро), обґрунтованих таким чином:

(a) суму в розмірі 6672 доларів (5460,80 євро) і 20 000 доларів (16 369,30 євро) на оплату послуг п. Портяника, який протягом 16 місяців представляв інтереси заявника (з 30 листопада 1998 року по 8 червня 2000 року), підтверджені «записом про надання послуг» від 30 квітня 2001 року;

(b) суму в розмірі 1100 доларів (900,31 євро) на оплату послуг п. Яцюка, які той надавав протягом 11 місяців з 30 листопада 1998 року по червень 1999 року, підтверджену п'ятьма рахунками, виданими Президією Київської міської колегії адвокатів 5 березня, 6 і 9 вересня та 7 і 30 жовтня 1999 року на загальну суму 2500 грн (523,33 євро);

(c) суму в розмірі 900 доларів (736,62 євро) на оплату послуг п. Грицяка, який представляв інтереси заявника протягом дев'яти місяців, підтверджену договором між дружиною заявника і п. Грицяком про юридичне представництво заявника і довідкою, підписаною п. Грицяком, де вказується, що він отримав 2000 доларів (1636,93 євро) гонорару від заявника у період з 9 вересня 1999 по квітень 2001 року;

(d) суму в розмірі 18 000 євро на оплату послуг п. Дуніковського, французького адвоката, який представляв інтереси заявника під час провадження в Суді (гонорар включає 15 000 євро, які мають бути сплачені після набуття рішенням Суду статусу остаточного);

(e) суму в розмірі 13 000 фунтів стерлінгів (19 502,00 євро), яка, за твердженням заявника, має бути сплачена п. Вакуленку, який надавав поради заявнику з лютого 2003 року (ця сума має бути сплачена повністю після набуття рішенням Суду статусу остаточного), і яка підтверджується договором між заявником і п. Вакуленком;

(f) суму в розмірі 528 доларів (432,15 євро) на оплату послуг перекладу, яку, за твердженням заявника, він заплатив п. Шевченку і яка підтверджується договором від 3 квітня 2004 року і довідкою від 20 травня 2004 року.

132. Уряд зазначив, що перелічені судові витрати не були необхідними, оскільки заявник не довів, що він потребував допомоги

п’яти адвокатів у справі. Також він зауважував, що заявник не надав жодних доказів фактичної сплати сум, вказаних у договорі з його адвокатом п. Портяником. Щодо виплати адвокатського гонорару п. Грицяку Уряд зауважив, що не було доказів перерахунку і отримання цієї суми. Те саме можна сказати і про роботу перекладача. Окрім того Уряд зазначив, що заявник не надав інформації про обсяг роботи, виконаної його адвокатами, загальний час роботи і погодинний тариф оплати.

133. Суд повторює, що для включення судових витрат до присудженої суми відповідно до статті 41 має бути встановлено, що вони були необхідні для запобігання такому порушенню Конвенції або отримання відшкодування і є обґрунтованими за розміром (див. рішення від 30 березня 2004 р. у справі «Меріт проти України» *(Merit v. Ukraine)*, заява № 66561/01, п. 88). Суд вважає, що у цій справі не було повністю дотримано цих вимог.

134. Щодо вимог заявника про відшкодування коштів, виплачених п. Грицяку, п. Портянику і п. Дуніковському, Суд зазначає, що заявник, при зверненні за юридичною допомогою 3 січня 2003 року заявив, що його представляють тільки три адвокати — п. Грицяк, п. Портяник і п. Дуніковський — які представляли його інтереси безкоштовно. Він також стверджував, що отримує щомісячну пенсію у розмірі 578,50 грн (98,15 євро) і не може сплатити винагороду своїм адвокатам. Суд далі зазначає, що 21 травня 2003 року заявнику відмовили у наданні юридичної допомоги, оскільки його інтереси безкоштовно представляли три адвокати і він мав достатньо засобів для покриття подальших витрат на юридичне представництво у разі необхідності. Суд, беручи до уваги вищевказані розбіжності у твердженнях заявника, не вважає за потрібне присуджувати відшкодування сум, які, як стверджував заявник, він сплатив п. Грицяку, п. Портянику і п. Дуніковському, які представляли його інтереси *pro bono*.

135. Щодо решти сум Суд зазначає, що кошти, котрі, як стверджувалось, повинні бути сплачені п. Вакуленку відповідно до договору про надання юридичної допомоги від 30 січня 2003 року, і кошти за послуги перекладача у розмірі 528 доларів (432,15 євро) не були виплачені. Також Суд вважає, що договір про надання юридичної допомоги викладений у дуже загальних рисах, і за ним неможливо визначити природу і обсяг роботи, виконаної представником, витрачений час і фінансові зобов’язання щодо адвоката. Те саме можна сказати про договір з п. Шевченком щодо оплати перекладу.

136. Беручи до уваги вищезазначене, Суд відхиляє всі вимоги заявника щодо судових витрат, окрім тих, які були підтверджені стосовно надання юридичної допомоги п. Яцюком у кримінальному провадженні проти заявника і при розгляді його справи у національних

судах. Беручи до уваги матеріали справи, що є у його розпорядженні, Суд вважає розумним присудити заявнику 1000 євро на відшкодування судових витрат плюс будь-який податок, що може бути утриманий з цієї суми.

D. Пеня

137. Суд вважає за доцільне призначити пеню на підставі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, до якої мають бути додані три відсотки.

За цих підстав Суд одноголосно

1. *Відхиляє* попередні зауваження Уряду;

2. *Постановляє*, що було порушення статті 3 Конвенції в частині неналежних умов тримання заявника під вартою та неналежного лікування і медичної допомоги у період з 30 листопада 1998 року по 8 червня 2000 року;

3. *Постановляє*, що було порушення статті 13 Конвенції з огляду на відсутність ефективних засобів юридичного захисту щодо неналежних умов тримання під вартою;

4. *Постановляє*, що не було порушення пункту 1 статті 6 Конвенції;

5. *Постановляє*, що:

(a) держава-відповідач має сплатити заявнику протягом трьох місяців від дати набрання рішенням статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції такі суми, які мають бути конвертовані у національну валюту держави-відповідача на день здійснення платежу:

(i) 1000 євро (тисячу євро) як відшкодування матеріальної шкоди;

(ii) 4000 євро (чотири тисячі євро) як відшкодування моральної шкоди;

(iii) 1000 євро (тисячу євро) як відшкодування судових витрат;

(iv) будь-який податок, що може бути нарахований на зазначені вище суми;

(b) після закінчення зазначеного тримісячного строку і до

повного розрахунку на зазначені суми нараховуватиметься простий відсоток *(simple interest)* у розмірі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, яка діятиме протягом цього періоду, плюс три відсотки;

6. *Відхиляє* решту вимог заявника щодо справедливої сатисфакції.

Вчинено англійською мовою та повідомлено в письмовій формі 19 жовтня 2006 року відповідно до пунктів 2 і 3 правила 77 Регламенту Суду.

Сьорен Нільсен
Секретар

Крістос Розакіс
Голова